

Dr. sc. Ivana Iskra-Janošić
Gradski muzej
Vinkovci

RIMSKI CAREVI CIBALČANI

Vinkovci su imali dugu i burnu povijest kroz 8000 godina svoga kontinuiranog naseljavanja. Na području današnjega grada, lijeva viša obala Bosuta bila je pogodna za naseljavanje, od mlađeg neolitika do danas. U vrijeme Rima, a nakon poraza ustanika 8. godine što su ga podigli Dezidijati, 6. godine uz pomoć Breuka, Mezeja i Pirusta¹, dolazi do postupne romanizacije područja. Na prostoru Vinkovaca nastaje, za tadašnje prilike, dosta veliko naselje što svoj uspon doživljava u 2/3. i prvoj polovini 4. stoljeća kada površina fortificiranoga grada iznosi oko 568.000 m². Položaj grada u blizini državne granice na Dunavu, dobre kopnene i vodene komunikacije, utjecale su na razvoj trgovine i obrta, s osobito razvijenim keramičarstvom. Uz urbani razvoj, romanizacija se provodila i društvenim ustrojstvom od statusa municipija *Municipium Aelium Cibalae* do statusa kolonije *Colonia Aurelia Cibalae*. Kao i čitavo Carstvo, tako su i Cibale doživljavale uspone i padove. Vrijeme nakon Markomanskih ratova (166. - 180.) označeno je prosperitetom Panonije i vladavinom prvog vojničkog cara Septimija Severa (Lucius Septimius Severus, 193. - 211.) rođenom 146. god. u Leptis Magna u Africi. U borbi za vlast, pomogle su mu Panonske legije, a potom ga je priznao i Senat. Septimije Sever 202. godine, vraćajući se s istoka prošao je i Panonijom, kontrolirajući ujedno vojničke logore na mezijijskom i dunavskom limesu. Najvjerojatnije je već tada započeo proces podizanja Cibala na status kolonije, a što je proveo njegov sin Karakala (M. Aurelius Antoninus 198. - 217.).

¹ F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, (pretisak), Zagreb, 1990, str. 72. - 174.

Zlatnik-solid cara Valentinijana I.

Od samog početka romanizacije domorodačko stanovništvo uključeno je u vojne jedinice - među prvima u Breučke kohorte, a kasnije i u ostale postrojbe. U početku je novačenje bilo prisilno, a kasnije se u vojnu službu odlazilo dragovoljno. Među gradovima s područja Ilirika bilo je više rimskih careva, a među njima su se našle i Cibale što su dale dvojicu rimskih careva. Na odluku o odlasku svojih sinova u vojnu službu utjecao je vjerojatno njihov otac Gracijan, rođen u *oppidum Cibalae*² koji je bio poznat kao snažan i odvažan čovjek. U potezanju užeta mogao je svladati na drugoj strani pet vojnika, pa su ga nazvali užar - *funarius*, sjećajući ga na obrt kojim se bavio u mladosti. Uspoređivali su ga s poznatim atletom Milonom iz Korinta.³ Zahvaljujući snazi i vještini šakanja u vojsci, vrlo je brzo napredovao od tjelesnog stražara (*protector*), preko časnika (*tribunus*), do vojvode u pokrajini Africi; ipak, zbog objede o prevari i krađi morao je napustiti vojničku službu. Nakon izvjesnog vremena, ponovo je s istim činom upravljao rimskom vojskom u Britaniji, a nakon časnog službovanja, vratio se u rodne Cibale. Njegov posjed morao se nalaziti u blizini Cibala, a ostao je bez njega kada su car Konstancije II. i njegov protivnik Magnencije ratovali na prostoru Panonije, odnosno između Cibala i Murse. Prilikom prolaska Magnencija prema Mursi gdje se vodila i završila bitka 351. godine, Gracijan je ugostio Magnencija. Svoju ljutnju Konstancije II. pokazao je oduzimajući mu imanja.

Zlanik-solid cara Valensa

Gracijan je imao dvojicu sinova koji su također krenuli očevim stopama i svoj život vezali uz vojsku. Stariji sin Valentinijan I. rođen je u Cibalama 321. godine, a njegov brat Valens 328. godine. U trenutku kada je umro car Jovijan (Flavius Iovianus, 363. - 364. godine u Nikeji), Valentinijan je bio štitonoša (*scutarii*). Izabran je za cara 1. ožujka 364. godine, uz suglasnost civilnih i vjerskih vlasti. Put od Nikeje do Rima trajao je deset dana što je značilo da je za to vrijeme prijestolje bilo prazno. Za suvladara uzeo je svoga brata Valensa (Flavius Valens) rođenog u Cibalama 328. godine. Valentinijan I. vladao je Zapadnim Carstvom i Panonijom, dok je Valens vladao Istočnim Carstvom. Fizički, intelektualno i vjerski, braća su se razlikovala. Valentinijan I. bio je omiljeni car koji je bio vješti taktičar, dobar

² Zosim, pisac djela *Historia nova iz 5. stoljeća*, spominje *oppidum Pannoniae*.

³ J. Brunšmid, *Colonia Aurelia Cibalae*, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, VI, Zagreb, 1902. str. 67.

političar koji je pokušao poboljšati ekonomsko stanje i suzbiti korupciju te dobar vojni strateg. U više navrata suzbio je provale barbara u Galiji, Britaniji i Africi. Za vrijeme njegove vladavine, vršeni su i posljednji puta radovi na utvrđivanju limesa u okviru jedinstvenog Carstva. Prema vjerskom opredjeljenju bio je veliki kršćanin, pa bi se možda sakralno-memorijalni kompleks u blizini Vinkovaca, uz cestu Cibalae - Sirmium, gdje je spaljen kršćanski mučenik Polion, mogao pripisati upravo njemu. Svakako će daljnja istraživanja o tome dati više podataka.⁴ Različiti su podaci o njegovu obrazovanju. Antički pisac Zosim navodi da je bio dosta obrazovan. Spominje da je znao nešto grčkog jezika, da je pisao latinske stihove i da se bavio kiparstvom. Suprotne podatke o njegovoj naobrazbi iznosi Amijan Marcellin⁵ tvrdeći da nije bio obrazovan. Neovisno o tim podacima, Valentinijan I., nakon Trajana (Marcus Ulpius Traianus, 98. - 117. godine) bio je jedan od omiljenijih rimskih careva. Umro je u Panoniji gdje je došao osigurati granicu zbog upada Sarmata i drugih barbarskih plemena. Kako je bio nagle čudi, toliko se naljutio na izaslanstvo barbarskih Kvada, da mu je pozlilo te je umro od infarkta 17. studenog 375. godine, u Brigeciju (Uj - Szöny) u Mađarskoj.

Njegov brat i suvladar Valens, fizički se i umno razlikovao od brata, a po vjeri bio je arijanac. Rastom je bio niži, tamnopusit i na jedno je oko slabije vidio. Amijan Marcellin ga opisuje kao robusna i okrutna čovjeka slabog obrazovanja koji se često opijao, pa ga naziva pivskom mješinom (*sabaiarius*). Tijekom vladavine ugušio je ustanak uzurpatora Prokopija i ratovao protiv Perzijanaca kao i protiv Zapadnih Gota, uz promjenjivu ratnu sreću. U jednom trenutku smatrao ih je i saveznicima, a kako su ih Huni potiskivali dopustio je da se 376. godine, nasele južno od Dunava i Tise. Nezadovoljni ponašanjem Rima, Goti su se pobunili, te je Valens krenuo u oružani obračun protiv njih što je završio strahovitim porazom Rimske vojske kod Hadrijanopola 378. godine. U tim je borbama Valens bio teško ranjen te se uspio sakriti u jednu kolibu, u kojoj je izgorio 9. kolovoza 378. godine.

Zlatnik-solid cara Valentinijana II.

Valentinijan I. osnovao je i dinastiju s dvojicom svojih sinova, Valentinijanom II. i Gracijanom. Valentinijan II. (Flavius Valentinianus, 375. - 392. godine) rođen je 371. godine, u Aquincumu (Budim). Kako je bio malodoban, u njegovo ime vladala je majka Justina i brat Gracijan. Nakon

⁴ I. Iskra-Janošić, *Urbanizacija Cibala i razvoj keramičarskih središta*, HAZU - Centar za znanstveni rad Vinkovci, Zagreb - Vinkovci, 2001, str. 140.

⁵ Antički povjesničar, umro nakon 383. godine.

majčine smrti 388. godine, došao je pod tutorstvo romaniziranog galskog vojskovođe Arbogasta koji ga je dao ubiti 15. svibnja 392. godine. Njegov brat Gracijan (Flavius Gratianus, 367. - 383.) rođen je 359. godine u Sirmiju (Sirmium) Sremska Mitrovica, jednoj od četiriju rimskih prijestolnica. Teškoj situaciji što je vladala u Carstvu, nije bio dorastao, tako da je stvarni vladar bio porijeklom Gal, Merabaud, što je izazvalo nezadovoljstvo u vojnim redovima, te su za cara proglasili Magna Maksima (Magnus Clemens Maximus, 383. - 388.) Gracijan se nakon toga dao u bijeg preko Alpa, ali je po nalogu uzurpatora Maksima ubijen u Galiji kod Lugduna (Lugdunum) u 25. godini života.⁶ Uz probleme s kojima se susretao kao vladar, bio je omiljen kao veliki kršćanin, tako da je dotadašnju carsku titulu vrhovnog svećenika, *pontifex maximus*, ustupio papi Damasu I. (366. - 384.). Simpatije što ih je stekao Valentinijan I. i njegov sin Gracijan, velikim su dijelom bile vezane za kršćanstvo što je vidljivo iz kentona - *centon*⁷, posvećenog ocu i sinu,⁸ autora kasnorimskoga pjesnika Auzonija (Decimus Magnus Ausonius). Auzonije je bio vezan za tu dvojicu careva, budući da je kao tridesetogodišnji učitelj retorike i gramatike u Burdigali, bio učitelj i Gracijanu. Kenton je sastavljen od stihova Vergilijeve⁹ *Eneide* i glasi:

*Duše sklonite meni, i s veseljem obratite srca,
Odvajnošću ravna oba, oružjem slavna oba,
Oba u naponu sila, rod neodoljiv u boju!
Prvi-Ti: znam da put pod sretnom zvijezdom,
Držiš po moru Ti, od kojega nema ni pravednijega,
Ni pobožnijega, ni većega u ratu i sukobima
Ti i Tvoj sin, druga nada velikoga Rima,
Drevnih ratnika cvijet, predmet moje najveće brige,
Imenom djedu sličan, roditelju duhom i šakom.
Ne pjevam bez zapovijedi: nek svakome bude trud i uspjeh
Po njegovu početku - moja je dužnost ispunjavati zapovijedi.
Očekivani dan je počeo: za zakoniti brak
Majke i muževi, mladići pred roditeljskim likom
Ulaze i poliježu u krugu na razastrti purpur.
Sluge dodaju vodu za ruke, toware u košare*

⁶ D. R. Sear, *Roman Coins*, London, 1988, str. 348.

⁷ Kenton je djelo načinjeno od stihova različitih djela koje je trebalo smisleno povezati u novu cjelinu.

⁸ Zahvaljujem kolegi Mirku Bulatu koji mi je dopustio objaviti svoj prijevod kentona posvećenog ocu i sinu, a ne dvojici braće Valentinijanu I. i Valensu.

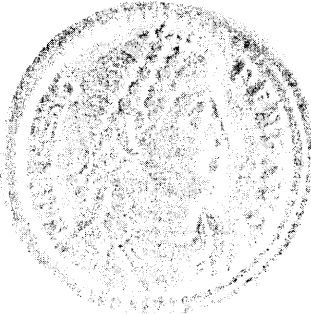
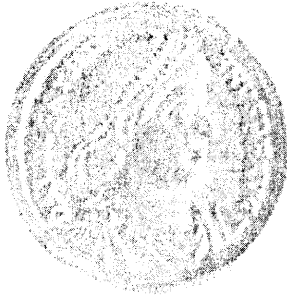
⁹ Rimski pjesnik Augustova doba, 70. - 19. pr. Krista.

*Cerere darove s ognja, i debele divljači
Pečeno meso; beskonačnim idu redom
Perad, porodi stoke zemnorodne i koze -
Svega toga ima: i budući kozlić, i ovca iz stada,
I stanovnici voda, i brzonogi jelen, i srna
Svima su pred očima, a u rukama plodovi u izobilju.
Poslije, kada je utišana glad i žudnja prigušena jelom,
Velike vinske čaše donose i časte se Bakhom,
Pjevaju himne i topotom nogu prate pripjeve...¹⁰*

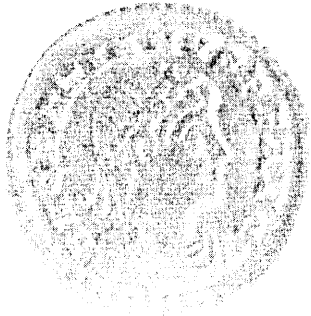
Zlatnik-solid cara Gracijana

Rimski carevi Cibalčani živjeli su i djelovali u vrlo nemirnim vremenima, kako unutar Carstva, ekonomski i politički poljuljanoga, tako i uz dodatnu opasnost izazvanu upadima barbarskih plemena. Permanentna ratna opasnost i nesiguran život rezultira Velikom seobom naroda i propašću Zapadnog Carstva s kojim je završilo i antičko razdoblje.

¹⁰ Auzonije je te stihove poslao svojem prijatelju Paulu kako bi dobio njegovo mišljenje: *Pročitaj, molim Te, i ovo moje djelo, ako ono to zaslužuje... Pismo završava: Sramotno je, naravno, takvim šaljivim predmetom poniziti dostojanstvo Vergilija. No što se moglo učiniti? Više od toga: mene je zamolio onaj, koji bi to mogao zapovjediti – Valentinijan, najsvetiji imperator i najučeniji muž, barem po mom mišljenju...*

ISSN 1846-3819

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe

broj 1 i 2 (God. I)

Osijek, 2006./2007.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe
br. 1 i 2, Osijek 2006./2007.

Nakladnik:

Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ana Pintarić, dekanica

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku

Prof. dr. sc. Slobodan Čače, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. fra Marko Karamatić, Franjevačka teologija, Sarajevo

Prof. dr. sc. Marjan Dimitrijević, Institut za nacionalna historija, Skopje

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku

Doc. dr. sc. Miroslav Akmadža, Filozofski fakultet u Osijeku

Izv. prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli

Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar, Pécs

Glavni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Mr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Marica Grigić

Računalna obrada i prijelom:

Ivan Nećak

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka